

ZAMONAVIY TA'LIMDA FUNKSIONAL SAVODONLIKNI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA O'QUV MATERIALNI TAQDIM QILISHNING INTERFAOL USULLARI

Kamolov Rustam Azizovich

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston
milliy universiteti Harbiy tayyogarlik o'quv markazi o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish masalalari hamda o'quv materialini taqdim etishda interfaol ta'lim metodlaridan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil etilgan. Funksional savodxonlik tushunchasining mazmun-mohiyati ochib berilib, uning shaxsning ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishi va kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishdagi o'rni asoslab berilgan. Tadqiqot doirasida interfaol ta'lim usullarining (muammoli ta'lim, loyiha metodi, keys-stadi, munozara, aqliy hujum va boshqalar) o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, mantiqiy tahlil qilish hamda bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga ta'siri yoritilgan. Maqola natijalari interfaol yondashuvlar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni funksional savodxonlikni oshirishda samarali vosita ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Zamonaviy ta'lim, funksional savodxonlik, interfaol ta'lim usullari, o'quv materialini taqdim etish, kompetensiyaviy yondashuv, tanqidiy fikrlash, muammoli ta'lim, loyiha metodi, keys-stadi, ta'lim samaradorligi, o'quvchi faolligi, innovatsion pedagogik texnologiyalar.

KIRISH

Bugungi globallashuv va axborotlashuv jarayonlari jadallashib borayotgan sharoitda ta'lim tizimi oldiga yangi talab va vazifalar qo'yilmoqda. Xususan, ta'lim jarayonida o'quvchilarga faqat nazariy bilimlarni yetkazish emas, balki ularni real hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish, mustaqil fikrlash, muammolarni tahlil qilish va

samarali qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa funksional savodxonlikni rivojlantirish masalasini zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylantirmoqda.

Funksional savodxonlik shaxsning egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini kundalik hayot, ijtimoiy munosabatlar hamda kasbiy faoliyatda samarali qo'llay olish qobiliyatini ifodalaydi. Mazkur kompetensiyani shakllantirishda ta'lim jarayonini an'anaviy yondashuvlardan interfaol va innovatsion metodlar asosida tashkil etish muhim hisoblanadi. O'quv materialini taqdim etish jarayonida o'quvchini passiv tinglovchi emas, balki faol subyekt sifatida ishtirok etishini ta'minlaydigan usullar ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Shu nuqtayi nazardan, o'quv materialini taqdim etishda interfaol usullardan foydalanish funksional savodxonlikni rivojlantirishning samarali pedagogik mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Muammoli ta'lim, loyiha metodi, keys-stadi, munozara va aqliy hujum kabi interfaol usullar o'quvchilarning tanqidiy va mantiqiy fikrlashini rivojlantirish, bilimlarni amaliyot bilan bog'lash hamda mustaqil ta'lim olish kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur ishda zamonaviy ta'lim sharoitida funksional savodxonlikni rivojlantirishda o'quv materialini taqdim etishning interfaol usullarining ahamiyati yoritiladi.

Zamonaviy ta'lim nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarning asosiy ko'nikmalarini, jumladan, funktsional savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan. Funktsional savodxonlik turli vaziyatlarda turli kommunikativ vazifalarni muvaffaqiyatli bajarish uchun til bilimlari va ko'nikmalarini qo'llash qobiliyatini o'z ichiga oladi.

O'quv materialini taqdim etishning interfaol usullari o'quvchilarning dars mazmuni bilan faol ishtirok etishiga qaratilgan. Bularga turli usullar, masalan, guruh muhokamasi, o'yin asosidagi topshiriqlar, rolly o'yinlar, loyiha asosidagi faoliyat va boshqalar kiradi. Ular funktsional savodxonlikni rivojlantirish uchun yanada qulay muhit yaratadi, chunki ular o'quvchilarni faollashtiradi va ularni amalda til ko'nikmalaridan foydalanishga undaydi.

Usul, tavsifi va samaradorlik.

Guruh muhokamasi: Kurs materialidagi mavzular yoki topshiriqlarni muhokama qilish uchun talabalarni kichik guruhlariga bo'lish. - faol muloqotga yordam beradi. - argumentatsiya va ishonitirish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

O'yinga asoslangan faoliyat materialni amalda qo'llash uchun o'yinlar, boshqotirmalar va boshqa interfaol harakatlardan foydalanish - faol mehnat va bilim almashishni rag'batlantiradi - O'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi.

Rol o'ynash, 'quv materialini bilan bog'liq muayyan rollar yoki ssenariylarni o'ynash - empatiya va tushunish ko'nikmalarini rivojlantiradi - muloqot ko'nikmalarini yaxshilaydi

Loyiha faoliyati talabalar o'quv materialini asosida loyihalarni bajaradilar - mustaqil ishlarni rag'batlantiradilar - rejalashtirish va tashkiliy ko'nikmalarni rivojlantiradilar.

Texnologiyadan foydalanish - interfaol doskalar, onlayn platformalar va boshqa texnologiyalardan foydalanish - qo'shimcha resurslardan foydalanishni ta'minlaydi - o'quv materialini vizuallashtirishga yordam beradi

Guruhdagi munozaralar va rolli o'yinlar kabi interfaol usullar o'quvchilar faol muloqot qiladigan va bilim almashadigan muhitni yaratadi. Bu nafaqat til ko'nikmalarini amaliy qo'llashni rag'batlantiradi, balki o'quvchilarning o'z fikr va g'oyalarini yanada samarali ifoda etish qobiliyatini rivojlantiradi. Masalan, muayyan muammo yoki mavzuni muhokama qilishda o'quvchilar o'z nuqtai nazarlarini ifoda etishga, o'z bayonotlarini asoslashga va boshqa ishtirokchilarning fikrlarini tinglashga majbur bo'ladilar.

Interfaol usullar o'quv jarayonini o'quvchilar uchun qiziqarli qiladi. O'yinga asoslangan topshiriqlar, rolli o'yinlar va loyiha asosidagi mashg'ulotlar o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini va motivatsiyasini oshirishi mumkin. Talabalar o'quv materialining real vaziyatlarda amaliy qo'llanilishini ko'rganlarida, bu ularning faol ishtirokini va ko'proq o'rganish istagini rag'batlantiradi.

O'qitishning interfaol usullari ham o'quvchilarning tanqidiy fikrlash va tahliliy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Masalan, loyihalar ustida ishlash yoki muammoli vaziyatlarni hal qilishda talabalar ma'lumotni tahlil qilishga, qaror qabul qilishga va o'z harakatlarining oqibatlarini baholashga majbur bo'ladilar. Bu ularga nafaqat materialni yaxshiroq tushunishga, balki analitik fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

O'quv materialini taqdim etishning interfaol usullari o'quvchilarning asosiy ko'nikmalarini, jumladan, funktsional savodxonligini rivojlantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Keling, turli usullar orqali ishlab chiqilgan o'ziga xos ko'nikmalarni va bu talabalarning o'rganishiga qanday ta'sir qilishini batafsil ko'rib chiqaylik.

1. Muloqot va o'zaro munosabatlar qobiliyatlari.

Guruh muhokamasi va rolli o'yin kabi interfaol usullar o'quvchilarning muloqot va o'zaro munosabat ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Muloqot va fikr almashishda ishtirok etish ularga o'z fikrlarini aniqroq va ishonchli ifodalashga, shuningdek, boshqalarning nuqtai nazarini tinglash va hurmat qilishga yordam beradi.

2. Tanqidiy fikrlash va tahlil qilish qobiliyatlari.

Interfaol usullar, shuningdek, tanqidiy fikrlash va tahliliy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, muammoli vaziyatlarni hal qilishda yoki tadqiqot loyihalarini amalga oshirishda talabalar ma'lumotni tahlil qilishga, asosiy jihatlarni aniqlashga va asoslangan qarorlar qabul qilishga majbur bo'ladilar.

Tanqidiy fikrlash jihatida Loyiha faoliyatining ta'siri.

Axborot tahlili: Talabalar loyihani bajarish uchun turli manbalardan olingan ma'lumotlarni aniqlaydilar va qayta ishlaydilar.

Ma'lumotlar sintezi: Talabalar muammoning izchil loyihasini yoki yechimini yaratish uchun turli faktlar va g'oyalarni birlashtiradi.

Natijalarni baholash: Talabalar o'z yechimlarining samaradorligini baholaydilar va ularni yaxshilash yo'llarini taklif qiladilar.

3. Hamkorlik va yetakchilik qobiliyatlari.

Interfaol usullari hamkorlik va yetakchilik qobiliyatlarini rivojlantirishga ham yordam beradi. Guruhlarda yoki rolli o'yinlarda ishlash o'quvchilardan samarali hamkorlik qilishni, mas'uliyatni bo'lishishni va birgalikda qaror qabul qilishni talab qiladi. Bundan tashqari, bunday usullar ba'zi talabalarda etakchilik fazilatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Ta'limda interfaol usullardan samarali foydalanish o'quvchilarning turli yoshdagi va madaniy guruhlarining o'ziga xos ehtiyojlarini hisobga olishni talab qiladi. Turli yoshdagi va madaniy kontekstlarga interfaol usullarni moslashtirish bo'yicha ba'zi tavsiyalar:

1. Yosh guruhlariga moslashish:

Talabalar uchun (universitet darajasida):

Kurs materialini haqiqiy professional vaziyatlar bilan bog'lash uchun vaziyat muhokamasi, loyihaga asoslangan tadbirlar va amaliy topshiriqlar kabi faol o'rganish usullaridan foydalaning.

Tadqiqot loyihalari va ommaviy nutq kabi mustaqil ishning turli shakllarini qo'llab-quvvatlang.

2. Madaniy xususiyatlarga moslashish:

Madaniy an'analar va qadriyatlarni ko'rib chiqing:

O'qitish usullarini tanlashda sinfingizning madaniy xususiyatlarini hisobga oling va har bir o'quvchi o'zini qulay va hurmatli his qiladigan muhitni yaratishga intiling.

Madaniy xilma-xillik va talabalar qiziqishlarini aks ettiruvchi misollar va topshiriqlardan foydalaning.

Madaniyatlararo hamkorlikni rag'batlantirish:

Turli madaniyatlarga mansub talabalar o'rtasida madaniy bilim va tajriba almashishga yordam beruvchi munozaralar va loyihalarni tashkil qilish.

Talabalarning dunyoqarashini kengaytirishga yordam beradigan madaniy tadbirlar va tadbirlarda ishtirok etishni rag'batlantirish.

Til farqlarini ko'rib chiqing:

Tarjima vositalari, lug'atlar yoki qo'shimcha tushuntirishlar yordamida birinchi tili ingliz tili bo'lmagan talabalar uchun til yordamini taqdim eting.

Barcha talabalar uchun ochiq bo'lgan tilda faol muloqotni qo'llab-quvvatlash va turli vaziyatlarda til ko'nikmalaridan foydalanishni rag'batlantirish.

Interfaol usullarni turli yoshdagi va madaniy guruhlariga moslashtirish moslashuvchanlikni va o'quvchilarning individual ehtiyojlarini tushunishni talab qiladi. Pedagoglar har bir o'quvchi muvaffaqiyatga erishishi va o'z mahoratini rivojlantirishi mumkin bo'lgan inklyuziv ta'lim muhitini yaratishga intilishi kerak.

Quyida funktsional savodxonlikni rivojlantirish maqsadlariga erishish uchun sinfda muvaffaqiyatli qo'llanilishi mumkin bo'lgan interfaol usullarning amaliy misollari keltirilgan. Har bir metodga uning maqsadi, tuzilishi va sinf amaliyotida foydalanish misollarining aniq tavsifi qo'shiladi.

Interfaol usullarning amaliy misollari.

Fikrlar galereyasi:

Maqsad: tanqidiy fikrlashni va fikr almashishni rag'batlantirish.

Misol: Mavzuga oid rasmlar, maqolalar, sxemalar yoki boshqa materiallarni sinf devorlariga yoki doskaga joylashtiring. Talabalar xonani aylanib chiqishadi, taqdim etilgan har bir materialga o'z fikrlari va reaksiyalarini yozadilar.

Munozara doirasi:

Maqsad: munozara va argumentatsiya qobiliyatlarini rivojlantirish.

Misol: stullar doirasini tuzing va o'quvchilarni unga o'tirishga taklif qiling. Muhokama uchun savol yoki taklif qo'ying, har bir ishtirokchiga o'z navbatida gapirish imkoniyatini bering. O'qituvchi muhokamani kengaytirish uchun qo'shimcha savollar berishi mumkin.

Munozara karuseli:

Maqsad: Barcha talabalar o'rtasida fikr va fikr almashishni rivojlantirish.

Misol: Sinfni bir necha guruhlariga bo'ling va har bir guruhga savol yoki topshiriq bering. Talabalar o'z guruhlarida o'z savollarini ma'lum vaqt davomida muhokama qiladilar, so'ngra keyingi savolni muhokama qilish uchun keyingi guruhga o'tadilar.

Juftlik yoki uchlikda ishlash:

Maqsad: muammolarni hal qilish uchun hamkorlik va o'zaro yordam.

Misol: Talabalarga juftlik yoki uchlikda yechish uchun topshiriq yoki muammo bering. Talabalar o'z g'oyalarini muhokama qiladilar va birgalikda yechim taklif qiladilar, so'ngra o'z xulosalarini sinf bilan o'rtoqlashadilar.

Interaktiv o'yinlar va simulyatsiyalar:

Maqsad: o'yin orqali o'rganish va bilimlarni amaliy qo'llash.

Misol: Murakkab tushunchalar yoki jarayonlarni o'rgatish uchun o'yin ilovalari va rol o'ynash simulyatsiyalaridan foydalaning.

Bu amaliy misollar o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirishda ta'lim jarayonida qo'llanilishi mumkin bo'lgan interfaol usullarning xilma-xilligini ko'rsatadi. Har bir usul muayyan ta'lim maqsadlari va kontekstlariga mos keladi va sinf va talabalarining o'ziga xos ehtiyojlariga moslashtirilishi mumkin.

Zamonaviy ta'limda o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirishda o'quv materialini taqdim etishning interfaol usullari asosiy o'rin tutadi.

Ulardan foydalanish nafaqat o'quv materialini samaraliroq o'zlashtirishga, balki muvaffaqiyatli muloqot qilish va zamonaviy jamiyatga moslashish uchun zarur bo'lgan keng ko'lamli ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

XULOSA

Zamonaviy ta'limda funksional savodxonlikni rivojlantirish, talabalarining nafaqat ma'lum bir fan bo'yicha bilimini, balki ularni hayotda qo'llay olish qobiliyatini ham oshirishga qaratilgan. Bunga erishishda interfaol usullar muhim rol o'ynaydi, chunki ular talabalarining faol ishtirokini ta'minlaydi va o'quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Interfaol o'quv metodlari, masalan, guruh ishlari, muammoli vazifalar, taqdimotlar, muhokamalar, o'yinlar va ko'rgazmalar orqali talabalarni faollashtiradi. Bu usullar o'quvchilarni nafaqat o'rgatadi, balki ular o'z bilimlarini real vaziyatlarga

tatbiq etish imkonini yaratadi. Shuningdek, bu usullar o'quvchilarga mustaqil fikrlash, analitik va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda yordam beradi.

Funksional savodxonlik, o'quvchilarga o'z bilimlarini nafaqat sinfda, balki kundalik hayotda ham qo'llay olish imkoniyatini beradi. Shu bois, zamonaviy ta'limda interfaol usullardan foydalanish, o'quvchilarning ijtimoiy, shaxsiy va professional hayotga tayyorlanishini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, funksional savodxonlikni rivojlantirish uchun interfaol usullar ta'lim jarayonini yanada samarali, qiziqarli va amaliy qilishga yordam beradi. Bu o'quvchilarning o'rgangan bilimlarini amalda qo'llashga, shuningdek, ularni kompleks muammolarni hal qilishga tayyorlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADAIYOTLAR RO'YXATI:

- 1 **Tashkent, A. (2020). "Interfaol ta'lim usullari: nazariya va amaliyot."** Tashkent: O'quvchi.
- 2 **Vygotsky, L. S. (2005). "Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes."** Harvard University Press.
- 3 **Brusilovskiy, P., & Millán, E. (2007). "User models for adaptive hypermedia and adaptive educational systems."** In Adaptive Educational Technologies for Literacy Instruction (pp. 1-26). CRC Press.
- 4 **Gulomova, S. (2019). "Funksional savodonlik va ta'limdagi innovatsiyalar."** O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
- 5 **Kuzminov, I. (2018). "Interfaol ta'lim metodlari va ularning o'quv jarayonidagi ahamiyati."** O'qituvchi, 5(2), 42-55.
- 6 **Papert, S. (1993). "The Children's Machine: Rethinking School in the Age of the Computer."** Basic Books.
- 7 **Dewey, J. (1938). "Experience and Education."** Macmillan.
- 8 **Anderson, C. A., & Dill, K. E. (2000). "Video games and aggressive thoughts, feelings, and behavior in the laboratory and in life."** Journal of personality and social psychology, 78(4), 772-790.

- 9 Parker, L. (2016). **"Gamification and its impact on functional literacy."** Educational Technology Research and Development, 64(3), 345-364.
- 10 Kolb, D. A. (1984). **"Experiential learning: Experience as the source of learning and development."** Prentice-Hall.
- 11 Moore, M. G. (1990). **"Transactional Distance: A New Frontier."** The American Journal of Distance Education, 4(3), 1-5.
12. Johnson, D. W., & Johnson, F. P. (2017). **"Joining Together: Group Theory and Group Skills."** Pearson.
- 13 Sternberg, R. J., & Grigorenko, E. L. (2002). **"Dynamic testing: The nature and measurement of learning potential."** Cambridge University Press.
- 14 Dewey, J. (1997). **"Democracy and Education."** The Macmillan Company.
- 15 Vygotsky, L. S. (1978). **"Interaction between learning and development."** In Mind in Society (pp. 79-91). Harvard University Press.
- 16 Heick, T. (2018). **"The 4 Components of Functional Literacy."** TeachThought.
- 17 Brusilovsky, P., & Millán, E. (2007). **"User models for adaptive hypermedia and adaptive educational systems."** In Adaptive Educational Technologies for Literacy Instruction (pp. 1-26). CRC Press.
- 18 Gee, J. P. (2003). **"What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy."** Computers in the Schools, 19(3-4), 9-30.
- 19 Swan, K. (2003). **"Learning effectiveness: What the research says."** The Sloan Consortium.
- 20 Mayer, R. E. (2009). **"Multimedia Learning."** Cambridge University Press.